

מזיכרונותיה של מאשה גרינבאום על עזיבת מחנה קיוויולי

הנמל בעיר רול סאן המה אנשים. נוסעים, רבים מהם במדי צבא, עלו על האניות העוגנות וירדו מהן. מנופים פעלו והעלו או פרקו ציוד, מכונות, כלי רכב ואף טנקים ותותחים, ארגזים מכל הגדלים, חומרים שונים. על הטיילת המשקיפה אל הים ניצבו משמרות חמושים; פה ושם נראו קצינים ואנשי ס"ס. אחדים מהם טיילו, ועל זרועם עלמות בהירות שיער מבנות המקום. מבין סדקי הקרונות הציצו אסירי מחנה קיוויולי בסקרנות בעולם העסוק שבחוץ; זה זמן רב לא ראו פעלתנות כזאת. בבת אחת פתחו השומרים את דלתות הקרונות והורו לאסירים לצאת מהם. מבוהלים וחלשים מן המסע בקרון הצפוף, בגדיהם מלוכלכים וקרועים, הסתדרו האסירים כהרגלם על הרציף, נושא למבטיהם הסקרניים של חיילים ואזרחים. עד מהרה הגיעו אנשי ס"ס וקיבלו לידיהם את הבאים. האסירים הועלו על ספינה לבנה גדולה ונצטוו להצטופף בחושך בבטנה. אוכל לא חולק, ואיש לא גילה להם מהו יעד המסע.

פתאום הופיע מפקד מחנה נרווה, פניקה. לבוש היה מדים חגיגיים, ובידו רשימה. מתוך קהל האסירים הוצאו אחדים, לפי מספריהם, ונצטוו להתרכז בפניה. את אלה התכוון פניקה לקחת אתו. היו אלה "מיוחסים" שמילאו תפקידים במחנות. עכשיו ביקשו לצרף אליהם אם, אחות, ארוסה או בן משפחה. כמה קינאו בהם האסירים באותו רגע! רק מאוחר יותר נודע שהובילו אותם הישר מן האנייה למקום הריגה וירו בהם.

כל השאר הושארו בבטן האנייה האפל והדחוס. היו שם אסירים, שהובאו ממחנות בכל רחבי אסטוניה. באחת הפינות הצטופפה קבוצה קטנה של נשים מן הנורא שבמחנות אסטוניה – קלוגה, שהמשטר בו היה הקשה ביותר, התנאים הגרועים ביותר והתמותה הגבוהה ביותר. איך נשארו בחיים, לאחר כל מה שעבר עליהן? הן לא דיברו עם איש, ומצבן היה נורא. יחפות, ברגליים נפוחות, דבקו הנשים האלה יחד, מביטות סביבן בעיניים מביעות אימה.

כמעט לא הורגש כאשר יצאה האנייה מן הנמל, ורק כאשר יצאה אל הים הפתוח והחלה להתנועע בין הגלים, ידעו הכל שהפליגה. במהרה נעשה האוויר מחניק מנשימות האנשים והיה חם מאוד. לאט לאט החלו כולם לפשוט את הבגדים בשל החום. אחדים התעלפו; רבים ביקשו לכבוש לעצמם מקום ליד האשנבים הזעירים, כדי לשאוף אוויר רענן.

כעבור יום או יומיים ניטשטשו כל ההבדלים שעוד נותרו בין האסירים, בין המחנות, בין המינים. כולם סבלו מאותם תנאים, מן החום ומן המחנק. אפילו בוגרות מחנה קלוגה שוב לא התבודדו בפניה. בסבל החדש נעלם רושמו של הסבל הקודם, אבל המבט המפוחד בעיניהן נשאר כשהיה.

ביום השלישי ירד לבטן האנייה איש הס"ס, האחראי למעבר האסירים מקרונות הרכבת לאנייה, וצעק לאסירים: "אתם הולכים למות בעוד שעות אחדות או ימים אחדים: ניתן לאנייה לשקוע בים. אנו נוטשים את האנייה – ואתם נשארים".

כרגיל נחלקו האסירים לאופטימיסטים ולפסימיסטים, ולא ידעו אם להאמין לו או לאו. רובם החליטו להאמין, ולכן ראשית כל גמרו בבת אחת את מעט האוכל שהיה להם. נשמעו צעקות רבות של וידוי, ואחרי כן נפרדו זה מזה, כל אחד בדרכו שלו – לרבות ביחסים אינטימיים. מעשים אלה נראו כה חריגים בעיני מעט האמהות שהיו שם, שכיסו בשמיכות את ראשיהן של בנותיהן ובנות צעירות אחרות שהכירו, לבל יראו זאת.

האנייה המשיכה לנוע. איש הס"ס שבידח את עצמו על חשבון האסירים היה לא רק רוצח, אלא גם סדיסט מיוחד במינו. באותו יום חזר איש הס"ס וצעק לאסירים לצאת החוצה. למשך כמה שעות הרשו לאסירים לשהות על הסיפון באוויר הצח, תחת קרני השמש. הים היה כחול, עמוק ורוגע, ורוח קלה נשבה, וכולם שאפו לריאותיהם את אוויר הים המלוח מעט. פתאום פרצה מהומה: מישהו קפץ לים, ניסה להתאבד. כל האסירים נצטוו לחזור מיד לבטן האנייה, והצוהר נסגר.

מאוחר בלילה נפתח הצוהר, והבחור שניסה להתאבד, זיגי שמו, נזרק פנימה. האסירים תמהו ושאלו אותו מדוע רצה למות: וכי באמת אין הוא רוצה לראות את העולם אחרי היטלר? ומה עם העדות שכל אחד מהמחנות חייב בה? במקום תשובות סיפר זיגי את תולדות חייו:

הוא היה בן תערובת – מישלינג, לפי חוקי נירנברג מ-1935. הוא נולד לאב יהודי ואם גרמנייה ארית. את אביו לא הכיר, כי מת בצעירותו, והוא ואחיו הצעיר ממנו בשנתיים התחנכו במשפחת האם – כולם ארים טהורים. פעם בשנה נסעו לבקר את הורי אביהם, שם היו חוגגים יחד איזה חג יהודי, שהוא לא זוכר אפילו את שמו. אביו זקנו היה מספר על נפלאות רבות, שאירעו לעמו בזמן ההוא. עם הזמן לא הרשתה עוד האם לנערים לנסוע לסבם, וכך שכח, או עשה עצמו כשוכח, שאביו בן לעם אחר ודת אחרת. כאשר עלה היטלר לשלטון, רצו הוא ואחיו להיכנס לשורות הנוער ההיטלרי, אולם האם אסרה זאת עליהם. לפיכך התמסרו רק ללימודים והסתייגו מחבריהם בבית-הספר. מפחד הגסטפו כנראה הפרידה האם בין שני האחים: הצעיר נשלח לבית דודו שבעיר קניגסברג, ושם השתכן בבית סבתו, אמה של אמו, ואותו השאירה האם בבית בברלין. יום אחד באה הגסטפו ואסרה אותו כדי לגרש אותו למזרח, כי אינו ארי טהור, אלא בן תערובת. לא הועיל בכיה של האם, לא עזרו בקשות ותשלומי שוחד. את הכסף לקחו – אבל אותו שלחו למחנה יהודי באסטוניה.

לפתע מצא את עצמו בקרב יהודים שרובם פולנים, הונגרים וליטאים, עובד כמותם ונתון לאותן השפלות ומתענה כפליים, שכן כאן נוכח בתהום המפרידה בינו וביניהם. הרי אינו יהודי! מדוע אפוא מתייחסים אליו כמו אל כל אותם יהודי מזרח אירופה, שלמד לתעב בהשפעת חבריו ומוריו? ומדוע, בכלל שלחו אותו ואת היהודים למחנה? הרי הוא והם לא

עשו כל רע, לא חטאו ולא פשעו! בתחילה הדגיש את גרמניותו, וכשהגיע למחנה אמר: "מדוע מגיע לי עונש כזה? הרי אני גרמני!" אבל עד מהרה, לאחר שראה מה מעוללים הנאצים והצבא הגרמני לבני אדם חפים מפשע, שינה את דעתו. לאט לאט נעלם התיעוב, ואת מקומו תפסו סקרנות ורצון להשתייך. הוא התבייש להכריז שהוא גרמני, והתחיל ללמוד מנהגים יהודיים, ואף החל לומר בגאווה "אני יהודי, יהודי טהור". אבל בורותו בדברים הפעוטים ביותר, שכל ילד יהודי יודע אותם, הסגירו אותו, אף החשידו אותו בעיני האסירים היהודים, שהוא עובד בשירות הגרמנים ומלשין עליהם. הבחור סבל מניכור ובידודות וקינא אפילו בקאפוס – אותם מפקחים יהודים במחנות שנודעו באכזריותם. אף שהיו שנאים – השתייכו בכל זאת לעם היהודי! ואילו הוא היה יהודי בודד, קרבן של הגורל האכזרי של העם היהודי – ועם זאת נדחה ממנו. הגרמנים הציעו לו תנאי קיום טובים יותר ולהיות "מיוחס", ממונה – אך הוא דחה את כל ההצעות. ומכיוון שגרמני לא רצה להיות עוד – ויהודי לא יכול להיות – הרגיש שהוא חי בחלל ריק והחליט לשים קץ לחייו; וכאשר נקרתה לפניו ההזדמנות, ביקש לאבד את עצמו לדעת וקפץ לים. לרוע המזל תפסו אותו הגרמנים והצילו את חייו. לשם מה? כדי לירות בו בעוד ימים ספורים בתור יהודי? כדי להתעלל בו?

מעשיו של זיגי וניסיונו לשים קץ לייסוריו שכנעו את האסירים לתת בו אמון. הם עזרו לו אפוא להתאושש וקיבלו אותו כאחד משלהם. ובינתיים המשיכה האנייה בדרכה אל היעד הלא ידוע. על סיפונה הגרמנים והאסטונים, אדישים לגורלם של מאות בני אדם אחוזי אימה, משותקים כמעט, הסובלים בבטנה.

מקור: מאשה גרינבאום, תקווה על פי התהום, יד ושם, ירושלים 1999, עמ' 153-157.